

יהרמוניקה", מחול מאת רבקה שטורקמן, מוזיקה - אלקוני. כך אנו רואים גם במחול הישראלי אותה נדידת מסורת, שיש לה דוגמאות רבות בעולם. אביא רק אחת, אופיינית.

בהרצאתו של אתנומוזיקולוג צרפתי (בשנת 1971), היושב מזה שנים בקונגו, שמענו, שכיום פשטה המוזיקה הבראזי-לאית העממית בקונגו, וקונגולזים רבים תופסים גיטרה ומנגנים בה מיקצבים של בראזיל. אין ספק שמה שישמע לא יהיה בדיוק אותם הצלילים הנשמעים בבראזיל. יהיה זה תוצר חדש, שהורתו בבראזיל, ולידתו על אדמת קונגו. מה שנוצר בבראזיל הוא עצמו עירוב של מסורות אפריקאניות, אינדיאניות וספרדיות, וכך הן חוזרות לאפריקה ומתגלגלות גילגול נוסף.

כך גם ההורה שלנו, מקורה לועזי, אך תיפקודה ודאי הוא ישראלי.

הורה נעורים
הורה נרקודה

ש. חרמון
י. אשריאל

א. נצר
מ. שלם

בספר "100 ריקודי-עם ישראלים" (ב. טיילור וס. הופשטר, ניו-יורק 1976) מצויות, נוסף להורות הנ"ל:

הורה ביאליק	י. אשריאל	הסידי עממי
הורה חסידית	ר. שטרמן	הסידי עממי
הורה הבקע	י. לוי	א. זיגמן
הורה חדרה	י. לוי	הסידי עממי
הורה מדורה	י. אשריאל	אלתרמן
הורה שמחת העמל	ר. שטרקמן	א. נצר

ויקיימים ריקודים רבים אחרים, שבחלק מהם שולבה ההורה, או שללחן הורה נוצר מחול חדש, אחר. לדוגמא: "הבו לנו יין, יין" - מחול עממי למוזיקה של מ. שלם, או

התהלוכה כמקור של רקוד

מאת אסתר אמרד

- ד. מתי הם מבצעים את התהלוכה? (זמן)
ה. איפה הם מבצעים את התהלוכה? (מקום)

דברי ימיה של התהלוכה מובילים אותנו אל ערש התרבויות האנושיות. מקורותיה מושרשים בהתנהגותן של חברות במקומות וזמנים שונים. בכל המקרים קשורה התהלוכה לאירוע חברתי, דתי או חילוני.

ההגדרה הנראית לי היא:
קבוצת אנשים בעלי אינטרס משותף, מנתקים עצמם מן הזמן והמקום השיגורתיים, והולכים במסלול תוך שירה, נגינה וריקוד ממקום א' למקום ב', על-מנת לקחת חלק באירוע חברתי.

ההליכה, בתהלוכה, בניגוד להליכה רגילה, יום-יומית, היא הליכה ריתמית מגוונת, המלווה ברוב המקרים בשירה ונגינה. האלמנט המאחד את כל הפעילויות בתהלוכה הוא המיקצב. ההליכה הריתמית המגוונת (בניגוד להליכה הרית-מית שאינה מגוונת, כמו במצעד) היא סוג ראשוני של ריקוד. הבעיה היא שלא כל הליכה ריתמית היא תהלוכה ולכן נשאלת השאלה: מה היא תהלוכה?

על-מנת למצוא את ההגדרה הכוללת ביותר, יש לפרק את השאלה לחמש שאלות יסוד, שההגדרה חייבת לענות עליהן.

מאחר שהתהלוכה היא תופעה מתמשכת גם בזמן וגם במקום, מוצא איפיון זה את ביטויו בהגדרה על-ידי ההבחנה בין זמן ומקום שיגורתיים, לבין זמן ומקום אחרים. הנקודה המרכזית בהגדרה זו היא: האינטרס המשותף ושלוחותיה מגיעים אל כל חמש שאלות היסוד. האינטרס המשותף של קבוצת אנשים והולכים בתהלוכה יכול להיות שונה בכל אירוע ואירוע חברתי.

- א. מי המשתתפים בתהלוכה? (המבצעים)
ב. למה הם משתתפים בתהלוכה? (סיבה)
ג. מה הם עושים בתהלוכה? (פעילויות)

- הנה דוגמאות אחדות של אינטרס משותף שזכה מאפריקה. אינטרס לאומי
- בחג העצמאות של קניה, בשנת 1964, צעדו המונים בתהלוכות אל שדה פתוח מחוץ לעיר ניירובי, על-מנת לשמוע את ג'ומו קניאטה. הם היו בני קבוצות אתניות שונות.
- אינטרס אתני
- בני המוסי בוולטה העילית נהגו להתכנס אחת לחודש, ביום שישי, על-מנת לצפות בעלייתו של המלך על סוס. הטקס הוא סמלי וצופים בו בני קבוצה אתנית אחת. אל הטקס הגיעו בתהלוכות.
- אינטרס משפחתי
- את הנערה ואת הנער (שעמדו להינשא) אצל בני הבגה בקו-נאקרי, בירת גיניאה, הובילה אל הטקס משפחתו של כל אחד מבני-הזוג. התהלוכות היו של כל משפחה בנפרד, האירוע היה משפחתי.
- אינטרס של קבוצת גיל
- בחברות רבות באפריקה עדיין נהוגים טקסי-מעבר מקבוצת גיל אחת לקבוצת גיל בוגרת יותר. בטקס המעבר אצל בני הקבוצה בטוגו לקחו חלק מרכזי הן באירוע והן בתהלוכות הצעירים והצעירות הנחנכים.
- אינטרס של קבוצת מין
- אצל בני הסנופו בחוף-השנהב מקובל לערוך את פולחן המתים בנוכחותם של גברים בלבד. התהלוכות שהובילו לטקס שראיתי בשנת 1961 היו מורכבות רק מגברים. ולעומת זה קיימים טקסים של פוריות, שבהם לוקחות חלק רק נשות הסנופו.
- אינטרס מעמדי
- בשנת 1964 בביקורי אצל הקאבאקה, מלך הבאגאנדה באוגנדה, התקיים בחצר-אר-מונו בעיר קמפאלה, טקס קבלתו של ראש-כפר למועצת הנכבדים של השבט. בטקס השתתפו רק הנכבדים של אותה מועצה. טקסים פולה-ניים רבים מתנהלים, ברובם או בחלקם (בקבוצות אתניות רבות באפריקה) רק על-ידי הכהנים בלבד.
- אינטרס מקצועי
- הפסלים המוכרים של בני הסנופו מתגוררים ברובע נפרד בעיר קורוגו שבצפון חוף-השנהב. אחת לשנה הם מקיימים טקס בו הם מבקשים את עזרת רוחות-האבות. בטקס ובתהלוכה המובילה אליו לקחו חלק רק הפסלים העוסקים באופן מעשי בפיסול.
- האינטרס המשותף המישתנה מתהלוכה לתהלוכה, כפי שכבר ציינתי, מוליך אותנו לשאלת היסוד השניה, שאלת ה"מדוע" (סיבה). אם נניח, למשל, שהאינטרס המשותף הוא לאומי, סיבת האירוע יכולה להיות רצון לחזור על או להזכיר אירוע בעל ערך היסטורי, על-מנת להפוך אותו לדגם הינוכי לדור הצעיר של אותו לאום, כמו חג-עצמאות.
- האינטרס הלאומי במקרה זה קובע גם את המועד (תאריך) וגם את המקום (עיר בירה). בארצות אפריקה מקובל לערוך את חגיגות העצמאות בערי-הבירה ועל-ידי-כך לחזק את ההזדהות ותחושת השייכות של כל הקבוצות האתניות אל מרכז הלאומי.
- בימינו, ובחברות המתקדמות, המתועשות והמפותחות, במדינות שהמדע, החישוב, החשיבה והמחשבים תופשים והולכים מקום גדל והולך, מקומה של התהלוכה מצטמצם והולך, עד שבקבוצות חברתיות שונות (ובייחוד בחילוניות שבהן) התהלוכה נעלמה לחלוטין.
- תחילה נסקור את התהלוכות המועטות הקיימות עדיין בישראל ומהן נעבור אל תהלוכות של זמן אחר (במקרא) ומקום אחר (באפריקה).

התהלוכות הקיימות בישראל מתחלקות לשתי קטיגוריות: חילוניות ומסורתיות.

התהלוכות החילוניות: לקטיגוריה זו שייכות תהלוכות ילדי בתי-הספר למיניהן; תהלוכות תנועות-הנוער; תהלוכות לפידיים ומסכות ה"עד-לא-ידעות"; מצעדי-המחול (כמו בחיפה, בחג-העצמאות).

המצעד הצבאי הוא, לדעתי, היחידי מכל סוגי התהלוכות שאינו יכול לשמש מקור של ריקוד. זאת, משום שהצעד האחיד במצעד מבטל כל אפשרות של ביטוי אישי או חברתי. המבצעים, שהם לרוב חיילים, חייבים להקפיד על הדיוק בביצוע הצעד האחיד המוכתב על-ידי המפקד. המצעד הוא הצגה המיועדת להפגין כוח. אין זה פלא שבמישטרים טוטלי-טאריים המצעד תופש מקום נכבד מאד בטקסים הממלכתיים השונים.

התהלוכות המסורתיות: קבוצה זו מתחלקת לשלושה סוגים: דתיות, עדתיות ומסורתיות-מתחדשות.

התהלוכות הדתיות - ההקפות עם ספרי-התורה בסוכות; תהלוכות החסידים השונות, בייחוד בכפר-חב"ד; תהלוכות המתפללים אל הכותל באירועים שונים ותהלוכות בבתי-הכנסת בחגים שונים.

התהלוכות העדתיות - תהלוכות החתונה המסורתיות אצל יהודי תימן; תהלוכות "המימונה" של יהדות מרוקו, שרידים מתהלוכות חגי-המשפחה והטבע של יהדות קורדיסטאן ובוכארה, *; שרידים מתהלוכות-קבורה בעדות החרדיות בירושלים. (פעם היו המקוננות נעות לפי מיקצב שירי הקינה שלהן).

תהלוכות מסורתיות מתחדשות - כגון תהלוכות בחגי-הקציר והביכורים, הנהוגות עדיין בתנועה ההתיישבותית.

ההבדלים בין התהלוכה החילונית לתהלוכה הדתית (המסור-רתית) רבים. צמידותה של התהלוכה החילונית לזמן ומקום מעורפלת ומישתנה, ולעומתה התהלוכה הדתית צמודה באופן איתן לזמן ולמקום. נוסף לכך התהלוכה החילונית ברוב המקרים היא עצמה האירוע החברתי, ולפניה ולאחריה אין

* צבי פרידהבר, הוצאת "ארכיון המחול היהודי" יצאו שתי חוברות על:

המחול במנהגות יהודי בוכארה - 1976.
המחול במנהגות יהודי קורדיסטאן - 1974.

שום אירוע אחר. לעומתה התהלוכה הדתית היא כלי, מכשיר, המכין את הצועדים בה ומובלם אל אירוע אחר, שהוא מחוצה לה. לדוגמה: מצעד העצמאות בישראל צמוד בכל המקרים לתאריך קבוע אך אינו צמוד למקום. הוא נערך בכל פעם בעיר אחרת בהתאם לאינטרס הפוליטי-לאומי של השלטון. מצעד כזה הוא אירוע בפני עצמו, הוא עצמו האירוע החברתי, וברגע שהוא מסתיים, הקהל והצועדים מתפזרים, כמו בהצגה תיאטרלית יש חלוקה ברורה בין הצופים הבאים לצפות, לבין המשתתפים במצעד, הצועדים. לעומת זאת, בתהלוכה הדתית הכל נסחפים וכולם כאחד צופים ומשתתפים בעת ובעונה אחת, לפני כולם מועדות למקום בו עתיד להיערך איזהשהו טקס. המקום הוא מוגדר וקבוע, בית-כנסת, קיר קדוש (כותל), הר קדוש (גריזים), קבר קדוש (רבי שמעון בר-יוחאי), מקור מים-קדושים (מעיינות השילוח), מערה קדושה (מערת אליהו לרגלי הכרמל), או עץ קדוש (אשל-אברהם). אל כל המקומות האלה מגיעים בתהלוכות, על-מנת להתפלל או לבצע טקס.

התהלוכה האפריקאנית

הסיבה לכך שמיספרן של התהלוכות המתקיימות עד היום באפריקה רב הוא שכמעט לכל אירוע חברתי מגיעים כות. להלן דוגמאות אחדות:

בני האמהארה באתיופיה נוהגים בכל יום א' בשבוע להגיע אל הכנסיות לתפילה בתהלוכות.

אל עיר השוק ג'יג'יגה, הנמצאת באיזור אוגדן של דרום-אתיופיה מגיעים ליום השוק המוני בני גאלאה בתהלוכות.

נערי הקאברה שבצפון טוגו מגיעים בתהלוכות אל המקדש, בו עתידים הם לעבור את טקס חניכתם.

בני הפון בדהומי מגיעים בתהלוכה אל חצר ביתו של השופט, על-מנת לקחת חלק במשפט פומבי.

אל פולחן הפוריות שנערך במערה בצלעו של הר הקלימנז'א-רו בקניה, מגיעים בני התאִיִּתה בתהלוכות.

בפולחן המתים של בני הסנופו בחוף-השנהב מתקיימות במשך הטקס (הנמשך שלושה ימים ושלושה לילות) חמש תהלוכות שונות.

אל שדות-התעופה שבהם נחת הנשיא בוקאסה ברפובליקה המרכז-אפריקנית, הגיעו המונים בתהלוכות, על-מנת לקבל פניו.

בשנת 1973 ערכתי, לפי הזמנת ממשלת טוגו, סקר על ריקודי הקבוצות האתניות השונות. בני המופה הגיעו מכל הכפרים הסמוכים לִפְּאָנְגוֹ (הבירה הצפונית) בתהלוכות ורק כאשר הגיעו אלינו החלו לרקוד את ריקודיהם.

כל אחד מן האירועים שהזכרתי כאן היה בעל מטרה אחרת, ההבדלים בין התהלוכות רבים, המשתתפים והרקע שלהם בכל תהלוכה שונים, הזמן והמקום שונים ואף-על-פי-כן היה מצוי איזה דפוס קבוע בכולן; בכולם שרו, ניגנו ורקדו בשעת ההליכה, והתהלוכה היתה בכל המיקרים חלק הרמוני ואינט-גרלי באירוע כולו. בהשוואת המאוחרות שערכתי בין תהלוכות אלה ואחרות נחשפה כעין סטרוקטורה של התנג-הגות, שהיא שרירה וקיימת ומופיעה שוב ושוב בכולן. השאלה המתעוררת היא: מה מניע אנשים בעלי תרבות שונה, החיים במקומות שונים ורחוקים (גם בזמן) לבצע תהלוכות בעלות סטרוקטורה כמעט אחידה?

התשובה לכך לדעתי היא הצורך. צורך זה מורכב מאד והוא יכול להיות הצורך להשליט סדר בחברה, הצורך להגביר את תחושת השייכות לקבוצה, הצורך לפרוק מתחים ולהעשיר את הפרט בחוויה הקיבוצית.

השאלה היא: מה נותנת חשיפתה של הסטרוקטורה, מה מעניק גילוי מבנה-העל, שלפיו פועלים בכל התהלוכות? לדעתי מאפשר דבר זה לעמוד על הפונקציות של התהלוכה ולשם המחשה אביא אחדים מן המרכיבים של אותה סטרו-קטורה ואת הפונקציה שהם חושפים.

האלמנט הסטרוקטוראלי: הפונקציה:

1. כל הטקסים הפולח-ניים שראיתי החלו בתהלוכה ונסתיימו בתהלוכה.
  2. כל התהלוכות נעו במ-סלולים סביב מוקדים. כל המוקדים והמקו-מות היו בתחום-המו-שב של הקבוצה.
  3. תהליך היווצרותן של התהלוכות היה מדורג, המתופפים הודיעו על הטקס והקהל התקבץ לאט.
1. עיצוב הזמן המקודש, הפיכת הזמן השיגרת, היום-יומי למועד.
  2. ההקפות מעצבות את המקום, המסלול מק-דש את החלל.
  3. תהליך ההתארגנות האיטי מאפשר לכל פרט לעבור בהדרגה לזמן ולמקום המקוד-שים.

4. ברוב התהלוכות המ-תופפים צעדו בראש התהלוכה.

5. משתתפי כל התהלו-כות היו מחולקים לק-בוצות. הסדר בכל תה-לוכה היה שונה, אך קבוע. החלוקה היתה לפי משפחות, או מעמ-דות, קבוצות גיל או קבוצות מין.

6. בכל התהלוכות חזרה והופיעה הצורה ה-מעגלית. (בהקפות, סיבובים).

7. רוב המשתתפים ברוב התהלוכות שרו ורקדו, מחאו כף או הקישו בכלי-הקשה. השיר, הלחן, הקצב והתנועות היו מוכרות לכולם.

נוסף ליסודות חוזרים אלה, ואחרים שלא הזכרתי, הופיע אלמנט התנועה (של הקבוצה ושל הפרט), גם הוא בתבנית חוזרת, בכל התהלוכות. למראית עין נדמה לא אחת שהתנועה בתהלוכה אינה מאורגנת, אך בבדיקה חוזרת נתגלתה תבנית תנועתית מרתקת. את התנועה בתהלוכות האפריקניות ניתן לחלק לשלושה מעגלים.

תנועת בני-הכפר (או הקבוצה האתנית) הנעים כולם במסלול קבוע סביב מוקד קיבוצי: תנועת כל קבוצה בנפרד בתוך המסלול הקיבוצי סביב מוקד משלה. (משפחה, גיל, מין): ותנועת היחיד בתוך קבוצתו סביב עצמו.

אם להשתמש במונחים של חלל, כי אז ניתן לומר, שיש תנועה בחלל השייך לכל בני הכפר ובתוך החלל הכפרי תנועה בחלל המשפחתי, ובתוכו תנועה בחלל האישי.

למבנה זה משמעותיות רבות, אך ברצוני להתייחס רק לנושא התנועותי. לדעתי מבנה זה מאפשר לפרט לשמור על עצמיותו ועל מרחב-הביטוי האישי שלו בזמן בו הוא נע עם

המשפחה, והמשפחה נעה עם כלל אנשי-הכפר. בתוך סדר זה יש מקום לכל פרט לאלתר בתנועות ריקודו, וביחד עם בני משפחתו הסובבים אותו, ובני הכפר הסובבים את משפחתו, ולהרגיש בטוח, מוגן, חופשי ומשוחרר באמצעות התנועה המאולתרת שלו.

בכל מערכת תנועות זאת, המתואמת להפליא לשירה ולנגינה, קיים, לדעתי, המקום הפורה ביותר להיווצרותו של הריקוד, במובנו הרחב יותר, כיוון שבכל שלושת מעגלי התנועה קיימות תנועות קבועות שהכל חוזרים עליהן, וביחוד יש מקום לאילתורים לאין סוף. השילוב המופלא הזה של תנועות קבועות ואילתורים היא מקור הריקוד. ואמנם לא היה אירוע חברתי אחד באפריקה שלא היו בו ריקודים. הריקודים המורכבים יותר באו בדרך-כלל אחרי התהלוכה ובמקום שאליו היא הובילה.

אלמנטים מבניים אלה תורמים, לדעתי, יותר מאשר להבנת התהלוכות באפריקה בלבד. הם יכולים לשמש כדגם לבדיקה התהלוכות בימינו, ויותר מזה, הם מסוגלים להאיר ולהבהיר אירועים היסטוריים-חברתיים בעבר, שיש עליהם מידע מועט בלבד.

כדוגמה ליישום אלמנט מבני מן התהלוכה באפריקה לאירו-עים של זמן רחוק אתייחס לאירועים המוזכרים בתנ"ך.

התהלוכה במקורות המקראיים

נצא מתוך הנחה שכל אירוע חברתי המוזכר במקרא שמופיע-עים בו מחלות - הגיעו אליו בתהלוכות. הנחת יסוד זו מאפשרת לחשוף נעלמים רבים שבכתוב במקרא אין להן תשובה. הנחה זו ניתן כמובן לסתור בטענה שבמקומות שהמלה "תהלוכה" אינה מוזכרת, סימן שלא היו כאלה. לדעתי אף שהמלה תהלוכה אינה מופיעה, היו תהלוכות כיוון שהביטויים כמו: "יצאו לקראת" או "הלכו אחרי" מצביעים על תנועה ממקום א' למקום ב', ברוב המקרים בתופים וב-מחולות משמע, בתהלוכות. לחיזוק הנחתי אביא דוגמאות שהמלה תהלוכה אינה מופיעה בהם ובכל זאת היו באירועים המוזכרים תהלוכות.

בספר שמות (ט"ז וכ"א) כתוב:

"ותיקח מרים הנביאה אחות אהרון את התוף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות. ותען להם מרים שירו לה' כי גאו גאה סוס ורוכבו רמה בים."

אם נפרש את המלה "אחריה" גם ביחס לזמן וגם למקום, כי אז יתברר שהן החלו לרקוד אחריה בזמן, אך גם צעדו אחריה ממקום א' למקום ב' בתופים, שירה ומחולות, והרי זו תהלוכה. מן הביטוי: "כל הנשים" נתן ללמוד שמדובר בכל הנשים שלקחו חלק באותו אירוע היסטורי, משמע תנועה המונית. נשארות כמה שאלות ללא מענה: אתייחס כאן לשלוש.

- א. מאיזה מקום ולאן הובילה מרים את התהלוכה?
- ב. היכן היו הגברים ומה הם עשו באותו זמן?
- ג. למי ענתה מרים בשיר? (אילו ענתה לנשים צריך היה לציין הכתוב: "ותען להן").

תשובות חלקיות ניתן למצוא בדוגמה הבאה.

בספרי שמואל א', ו' כתוב:

"ויהי בבואם בשוב דוד מהכות את הפלישתית ותצאנה הנשים המשחקות ותאמרנה: הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו."

שני אירועים אלה הם של שמחת-נצחון. בתיאור הראשון יש דמות מרכזית (מרים) הסוחפת אחריה את הנשים כולן, בתיאור שמחת נצחוננו של דוד על גולית יצאו הנשים מכל ערי ישראל לקראת שאול. בשני המקרים זו שמחה המונית. יציאת הנשים לקראת המנצחים מתוארת בלשון יחיד ב-שופטים יא', לד': "ויבוא יפתח המצפה אל ביתו והנה בתו יוצאת לקראתו בתופים ובמחולות".

כנראה היה זה מינהג מקובל לקבל את פני המנצחים בתהלוכות שמחה. אם כן הדבר, כי אז ניתן להניח שמרים והנשים אחריה צעדו לקראת הגיבור של אותו נצחון הלוא הוא משה

שהיכה על הים. (אולי משום כך לא מציין הכתוב גם אחות משה כיוון שמשה היה באותו מעמד במקום אחר ומרים יצאה עם הנשים לקראתו.)

להנחה זו אני מוצאת חיזוקים בריקודי המלחמה הרבים שראיתי באפריקה. בסקר שערכתי בשנת 1973 על הריקודים האתניים של 28 קבוצות בטוגו, רשמתי בעזרת הצוות הגדול שעמד לרשותי אינפורמציה על 252 ריקודים שונים בטוגו. ביניהם 23 ריקודי מלחמה שהופיעו באירועים שונים. ב-18 מריקודי המלחמה הופיעו כמה אלמנטים חוזרים, למרות שהריקודים נרקדו במקומות, זמנים וחברות שונות. אתייחס רק לאחדים.

א. המתופפים אוספים את הקהל אל רחבת-הכפר, בו עתיד להיערך הטקס, שחלק ממנו הוא ריקוד המלחמה.

ב. בכל האירועים היו שתי תהלוכות נפרדות, אחת של הקהל שברובו נשים וילדים, שהתרכזו במקום בו עתיד להיערך האירוע, ותהלוכה שניה של הצעירים שהלכו כשבראשם הזקנים, וזו הגיעה כמה שעות אחרי תהלוכת הנשים למקום האירוע.

ג. בהתקרב תהלוכת ה"לוחמים" אל מקום האירוע, רצו הנשים שציפו להם לקראתם תוך שירה וריקוד, קיבלו את פניהם, הקיפו אותם וליוו אותם למקום האירוע.

ד. ברוב המקרים הגיעו ה"לוחמים" למקום תוך שירה ובהצטרף הנשים אליהם החלו גם הן לשיר, אם כי רק פזמון חוזר. היתה כעין שירת-מענה, הגברים שרו, והנשים ענו בפזמון קבוע וחוזר.

ה. ברוב המקרים, בהגיע הגברים למקום האירוע החגיגי החלו לרקוד את ריקודי המלחמה המתאריך, לפי דבריהם, מלחמות מן העבר, שבהן בני-הקבוצה נחלו נצחון. זו היתה כעין דראמטיזציה של מיתוס המקובל באותה קבוצה שהם מאמינים בו. הריקוד במקרים אלה הופך מאירוע מסופר על זמן עבר - לאירוע חי ועכשווי שהכל מזדהים עמו.

אם ננסה ליישם יסודות מבניים אלה על האירועים במעמד קריעת-הים ועל נצחוננו של דוד, כי אז יכולה להיווצר תמונה שלמה יותר של אותם עירועים.

בשני המקרים יצאו המנצחים לדרכם ממקום הנצחון אל מקום ההתכנסות הכללית.

בשני המקרים יצאו הנשים שציפו בבית למקום ההתכנסות לקראת המנצחים.

בשני המקרים שרו הנשים תוך מענה לשירת הגברים, על-כך יש רמזים; מרים ענתה עם הנשים בפסוק: "אשירה לה' כי גאו גאה סוס ורוכבו רמה בים". בדיוק באותן המילים פותח משה ובני ישראל את שירת הים, כנראה שזה היה הפזמון בשירת המענה של הנשים. בנצחוננו של דוד אנחנו מוצאים בפסוק ז': "ותעננה הנשים... הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו". כנראה שחזרו על פזמון המענה הזה פעמים רבות, כי אחרת לא היה מציין הכתוב: "ויחר לשאול מאד..." אילו שרו פזמון זה פעם אחת בלבד, הדבר לא היה מרגיזו כל-כך. בשני המקרים ענו הנשים לגברים בשירה ולכן: "ותען להם" ("להם" ולא "להן") היו גם במעמד קריעת-הים וגם בשמחת נצחוננו של דוד על גלית ריקודי הגברים המנצחים לעיני הנשים המעודדות והמלוות.

מדוע אין שירת המענה מופיעה בצאתה של בת יפתח לקראת אביה המנצח? כאן מתמקד כותב הסיפור בטרגדיה של שתי הדמויות וכנראה שמחת הנצחון נקטעה באיבה כי הרי כתוב: "ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו..." משום שהוא נדר להעלות את היוצא מביתו לקראתו לעולה. כמוכן שבסיטואציה טראגית כזאת גם התהלוכה, גם השירה וגם הריקוד נקטעו.

אין לי ספק שהיו כאלה שיטענו שכל אשר נסיתי לעשות כאן הוא ספקולטיבי. יתכן, אך איני יכולה להשתחרר מן ההר-גשה שבכל עת שאני קוראת בתנ"ך ובוחנת מחדש את הסיטואציות שקפאו במלים המתארות אירועים של עבר, בכל עת שאני מנסה להבין את הפונקציות של המחולות שלנו בעבר, מובילות אותי מחשבותי, - ולא רק על דרך האסוציאציה, אל מערכת הפעילויות והתנועות באירועים החברתיים שראיתי באפריקה. לפתע סיטואציה מאירוע המתוארת בפרגמנט הופכת לתמונה שלמה חיה ונעה לנגד עיני. הבנת התהלוכה והריקוד בה, לפתע כמו מחייה אירועים היסטוריים.

כשאני צופה בתהלוכות התפילה שלנו, בתהלוכות החתונה התימניות ובתהלוכות המימונה של יהודי מארוקו, שוב אין ספק בליבי, שבתהלוכות אלה מצויים היסודות הטבעיים ביותר להיווצרותם של ריקודים, כי גם בהם מצאתי יסודות מובנים רבים המופיעים בהתהלוכות האפריקניות. ■